

ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΤΟΥ Κ. ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Η ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΚΕΙΝΟ ποῦ ἔκανε τὴ δύναμη τῆς Φθορᾶς τοῦ Μεσολογγίου ν' ἀντέλῃ στὸν ὄχτρο καὶ παράδοξον καὶ μὴ ἀπολύτως, μ' ὅλα τῆς τὰ βασάνα, ἐκείνο ποῦ φώταζε τὴν θύονισα σ' ὅλο τῆς πολιορκίας τὸ μαζὸν διάστημα, πρῶτα μοναδικὸ γιὰ τὸ χαραχτήρα τὸν ἑλληνικόν, ἦσαν οἱ γυλιᾶδες τὰ γυναικοπαῖδα, ποῦ εἶχαν κλεισθῇ καὶ αὐτὰ μαζί με τὴ Φθορὰ.

Ὅλο τὸ στρατιωτικὸ ποῦ εἶχε συντρίξει ἐκεῖ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ πολιορκία, σὰ μισθοφόροι ποῦ ἦταν ὅλοι τους, συνθηκούσαν τὰ σπῆτα τους μὲ τὸ λ ο υ ρ ε (μισθὸ) καὶ μὲ τὰ γ ε μ ε κ λ ι κ ι α (κατηρέσκαι) ποῦ παύσαν ἀπὸ τὴν καθήκονση, χωρὶς νὰ λογαριάσουν τὰ τεχνὰ ποῦ δίνει πάντα ἡ νίκη, εἴτε ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ ἀδυναμία. Κάθε λοιπὸν πολεμιστῆς, ποῦ βρέθηκε στὸ Μεσολόγγι, εἶχε σῆμα καὶ γυναῖκα ἐκεῖ καὶ μάννα καὶ παιδιὰ, πρὶν κλείσῃ τῆς πολιορκίας ὁ γυλιᾶς τριγύρω τους. Ἦταν βότσα καὶ τὸν ντόπιον οἰκογενεῖς ἐκεῖ, μαζί κλεισμένους μὲ τοὺς ἄλλους.

Μπορούσαν ὅμως οἱ ἄνδρες, ὅσο ἦταν καιρὸς, νὰ στείλουν ὅσοι τ' ἀδυνατοῦν, μὰ ποῦ; Ὅσοι ἦσαν ἡ ἴδια σινορά, καὶ ἂν ἡ καθήκονση δὲν κατέφερε νὰ στέλνῃ ἀρκετὰς τροφὰς, τότε ποῦ εἶχε ἰσὴν ἀνάγκη τῆς Φθορᾶς, ποῦ θαύρασε τὸν τρόπο νὰ διατηρήσῃ χωριστὰ καὶ τὰ γυναικοπαῖδα; Παρὰ νὰ πεθάνουν, λοιπὸν, εἴτοι χορηγούμενοι ἀπὸ τοὺς δικούς τους, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ζήτησαν τὴ χάρι νὰ χαθόν ὅλοι μαζί. Ἡ τύχη τὸν ἀδύνατον ἦτανε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκεῖ, ὅχι ὁ πρῶτος μικρὸς, ποῦ χαλῶνεν τῆς Φθορᾶς τὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν ἀπότασιν τὴν σὸ βίοντο. Ἦταν ὅμως καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς αὐτῆς, τὰ τόσα γυναικοπαῖδα, ποῦ θάβανε πρὶν ὀντομό τὸ τέλος τῆς πολιορκίας καὶ θάβανε χορηγούμενη τὴν καταστροφὴν. Ἐβίαισε ὅμως ἡ ἐπείγουσα στιγμή, ποῦ ἔφραξε νὰ διώξουν τὰ γυναικοπαῖδα, μ' ὅλο τὸ σπαράξιμό τους. Φθάνοντας ὁ Μιχαὴλς δήλωσε ὅτι πῶς ἡ καθήκονση δὲ μποροῦσε πρὶν νὰ στέλνῃ τόσα τρόφιμα ἀνάγκαια γιὰ τὴ Φθορὰ καὶ γιὰ τὸν ὅλοιο πληθυσμὸν μαζί. Στείλανε λοιπὸν τὰ γυναικοπαῖδα στὸν Κάλωμο καὶ στὰ Ἐρτάρινα τριγύρω. Καὶ Ἐλαφρόθυμος εἶται ἡ Φθορὰ ὅς ποῦ ἔφτασε ὁ χειμὼς, καὶ ὁ νικημένος Κινταζῆς τραβήχτηκε στὸ ὄχιρμονεὶον τὸν στρατόπεδο καὶ περῆνε τὸν Ἰνταρίον. Ὁ πολεμιστὴς λαὸς Ἐλαφρόθυμος. Ἐβίαισε καὶ ἔκανε τὸν περὶ τὸν γῆρον στὰ Τοφκίνα προχώματα, ἄδεια καὶ οἰκησμένα.

Ἀκούσανε τὰ γυναικοπαῖδα τοῦτο τὸ τρανὸ χατήρι, καὶ τρέξανε κοιταχάστα στὸ Μεσολόγγι. Λατράρασαν, ἀλήθεια, καὶ ὁ βασανισμένος πολεμιστὴς νὰ χαρῇ στὴν ἀγκυλιὰ τὸν τὸν κάθε ἀνταρτικὸν του. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ φράσιμό τοῦ Ἰνταρίου, μὲ τὸ δεύτερο κλείσιμό τοῦ Μεσολογγίου τὰ γυναικοπαῖδα βρεθήσανε καὶ αὐτὰ κλεισμένα γιὰ καλὰ στὸ Μεσολόγγι, καὶ γιὰ πάντα... Τότε ἀρχίσαν τὰ χειρότερα. Δὲν ἀρχισε ἡ Φθορὰ νὰ βάνῃ μὲ τὸ νοῦ τῆς ἔξοδο, καὶ νὰ προβλεπῇ τὴ θυσία τοῦ ἁμαζον πληθυσμοῦ μαζί με τὸ χυμὸ τῶν ὀστέων, ἀλλὰ θὰ εἶχε σωθῇ καὶ τὸ τελευταῖον στείρι καλκατονιστῶν, καὶ δὲ θὰ περισσεύε τίποτε πρὶν, μὴτε γιὰ παρηγορίαν τοῦ ἄσπορον εἴτε τοῦ γεροῦ, τοῦ ἥρωα στρατηγοῦ ἢ τοῦ ἀπλοῦ στρατιώτη, τέλος τοῦ τριμεροῦ παιδιοῦ ἢ τοῦ γέροντος τοῦ παρόντος.

Ἀπὸ τὰ ῥῶα ἀρχίσανε νὰ τρώνε πρῶτα τ' ἄλογα. Φινάξαν ὅμως τὰ λίγα τὸν ἀλογονισμὸν. Ἀφ' ὅπου δὲς σόθηκε τὸ καλκατονιστῶν, τὰ νὰ τὰ κάνουνε καὶ αὐτὰ; Τὰ φάγουν; Ἄν εἶχε κάποιον καιρὸς καὶ καμιά φοιτῆτα καλκατονιστῶν, τὶδραζε. Οἱ ντόπιοι εἶχανε δώσει ὅτι βοιωτῶναι στὰ σπῆτα τους, τροφὴ γιὰ τὴ Φθορὰ. Κι' ὅχι μονάχα αὐτὸ. Δὲν ἔμενε πρὶν σπῆτι μὲ σκετὴ καὶ πάτωμα. Ὅλα τὰ ῥῶα πῆγαν, γιὰ τὴ φωτιὰ ἢ γι' ἄλλες ἀνάγκες, στὰ προχώματα.

Ύστερα ἀπὸ τ' ἄλογα, φάγανε τὸ κάθε τι ποῦ ἦτανε ζωντανόν, σκυλιὰ, γατιά, ποντίκια. Μοναχέκανε καὶ τὰ πετρίδια, καὶ τέλος τρώγαν ὅτι βρίσκαν. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ κινηγούσανε καθόλου. Βγαίνανε τριγύρω στὸ γυλιᾶ καὶ μαζεύαν ἀμυγδαλὰς, εἶδος γρόθα ξεινόφυλλα ποῦ οἶζαν ἀρροστούς τοὺς ἀμυγδαλῶν τοὺς πειναρημένους.

Ἐκείνι ὅμως ποῦ πολεμούσαν ἢ κοιτῶνταν ἄνεργοι μέσ' τὰ προχώματα, ποῦ νὰ βρίσκαν καὶ

τὶς ἀμυγδαλὰς; Τότε ἐκεῖ, τὶς τελευταῖες μέρες, στάθηκε κατὰ τρομέο. Οἱ πολεμιστῆς κινιόταναν ἕνας με τὸν ἄλλον ἀγρία, σὰ θεομὰ. Καὶ ζάπου-ζάπου, ἅμα σκοπούντανε κανεῖς, ἔσονται ἄωρα, μέσα στὸ σκοτάδι, τοῦ ἀνέγανε τὰ σωτῖα καὶ τὰ φῆγανε ριχτὰ στὴ θάλασσα.

Αὐτὸ ἔβαινε καιρὸς, ἀμαρτήρητο ὡς τὴν ὥρα τοῦτη. Ἡ ἱστορία δὲν τόλμιζε νὰ τὸ κηρύξῃ μὲ τὴ σάλπιγγά της, ἢ δὲν τόλμιζε καὶ ὁδόν. Ὅσοι γλυτῶσαν τὸ φινάξανε καλὰ ὡς τὸ θάνατό τους. Μεγάλῃ ἀμαρτία τὸ νομῖζαν, αὐτοὶ, χριστιανὸν καὶ Ἑλλήνες, νὰ γὰρ ἀνθρώπος ἀνθρώπου. Κι' ἐκείνοι, ποῦ, βότσα ἀπὸ χροῖνα, ἀποκρίσανε νὰ τὸ ξεμολογήθουν, τὸ εἶπαν με τροχὸν καὶ λαχτάρα κἀνόντας τὸ σταυρὸ τους. Καὶ νὰ τώρα ποῦ ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸ γράφω ἐγὼ γιὰ τὴν ἀγάτῃ τῆς ἀλήθειας τῆς ἐξῆς.

Τὴν ἀνθρωποφαγίαν κατὰ τὴ πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὴν ἐπιβεβαιώνουν καὶ μαρτυροῦν ἀξιόπιστες ἀπὸ αὐτὰπτες ἢ ἄλλους τρίτες. Ἀκολουθοῦν ἐδὼ μερικὲς ἀπ' αὐτές.

Ἐκείνι τὸ ὅποιον προὔξενε τὴν μεγαλειότητα κλῆρον καὶ στενοχωρίαν ἦτο, εὐθετήσαν πολλοὶ εἰς τὴν σκληρὰν καὶ ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ φάγουν καὶ ἀνθρώπους σάρκας, καὶ ὡς δὲ γυρνῶντο, ἐλάμβανον τὸ ἥπαρ ἐκ τῶν φονευμένων καὶ ὄντων κρᾶσις ὕδατος, τὸ ἐξηγάνουν μὲ ἔλαιον καὶ ῥοιτισμὸν ὀλίγον ξεῖδι, τὸ τοιοῦτον δὲ παρασκευάσμα παρεῖχεν εὐάρεστον τροφὴν πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν προέλευσιν του, ἀνεκτὴν δὲ εἰς τοὺς γνωρίζοντας ταύτην».

(Ν. Δ. Μακρῷ, Ἀναμνήσεις, χειρογράφοι στὴν Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ).

Τὸν σωματάρχη Γ. Βάγιαν παρηκολούθει ὁ ἀξιωματικὸς αὐτοῦ Γούλας Ρεντινιώτης, ὅστις, ἀναστῶν εἰς τὴν οἰκίαν οἰκογενεῖας τινὸς ἐκ τοῦ Ζυγοῦ ἢ Ἀποκούρου, εὐρε εἰς ἀπόκρυφον τὴ μέρος τὸν μηρόν καὶ ἄλλα μὲλῃ παιδιοῦ, φρίκας δὲ διὰ τὸ ἔσθῃμα ἡρώτης τὴν οἰκοδόμουσαν, παρ' ἧς ἐπληροφόρηθη, ὅτι τὸ παιδίον αὐτό, ἀποθανὸν ἐκ τῆς πεινῆς ἐχρησμοῦσαν εἰς τροφὴν τῶν ἐπιζώντων. Ἦτο δὲ τοῦτο δυστυχιστὸς ἀληθὲς, καθὼς εἰς τὴν εὐγενήν οἰκίαν δὲν εὐθετῇ κανὲν ἄλλο τροφίμον. Τὸ γεγονός τοῦτο δηγηθῇ εἰς ἡμᾶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστολήν σου ὁ εὐγενὴς ἀξιωματικὸς τῆς Δευθ. Ἐπιτορῆς. (Α. Μιχόν, Ἀπομνημ. τῆς πολιορκ. τοῦ Μεσολογγίου, σ. 57).

Ἐπίσης σὲ μὴ περιήγησιν προκηρῶντι ποῦ ἐστειλῆν «Οἱ Ἑλλήνιδες πρὸς τὴν Γαλιῶν» κατὰ τὰ 1826, γράφονται τὰ παρακάτω:

«Καὶ ἔβλεπε τότε δυστυχισμένους πολεμιστὰς, σπερχομένους ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ εἰσάγονται στὰ πώματα ἢ ἡ φράση εἶνε ὑπερβολικὴ καὶ πολλὴ ὁμῆς ἔστα παραπάνω γιὰ τὴ φρίκῃ ποῦ αἰσθανότανε καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολιορκιούμενους διὰ τὴ τρομερὴ ἀνάγκη τὸν ἔκανε νὰ βάλῃ τὸ στόμα κρεῖς ἀνθρώπινον. Ἐνας Σουλτανὴς ἔλεγε ὅτι θὰ τοῦκανε οὐρικτὴ ἀποστορῇ αὐτὸ τὸ πρᾶμα ἂν δὲν εἶχε τὴν παρηγορίαν πῶς ἐπιδόσκει τὴ ζωὴ τῶν ἀδερφῶν του. Ἡ ἀνθρωποφαγία ἦτανε γι' αὐτὸν μὴ δεύτερη θυσία στὴν πατρίδα του. Οἱ γυναῖκες μοναχὰ ἀρνηθήσανε τὸ εἶδος αὐτοῦ τῆς τροφῆς...»

Ἀπὸ τὴ «Μεσολογγιάδας» τοῦ μακαριτοῦ Γυναισιάρχη Ἀντωνιάδου, ποῦ γιὰ νὰ γράφῃ τὸ μαζοτάτο ἐπὶ τοῦ ταξιδεύει ἐξεπληθῆς στὸ Μεσολόγγι γιὰ νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ μᾶθῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀλήθειαν ὅλων τῶν περιστατικῶν τῆς μεγάλῃς πολιορκίας, βάνουμε ἐδωτάτω διλογὸς στίχους τὸν (α. 131, ἐκδ. τοῦ 1876).

«Ὡς φράματα νυκτερινὰ, τρομαχτὸν μὴ φθάσῃ τὸ φεῖγον ἤδη βῆμα τὸν τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας, οἱ κἀτιχοινοὶ ἐφαίνοντο εἰς τὰς ἐπάλξεις ἀνδρες, παρηγοροὶ μὴ ἔχοντες μὴδὲ αὐτὸν τὸν ὕπνον, ὅστις πεινῶντων βλέφαρα σπαινὺς κατακλείει. Οἱ δ' ἄλλοι» ἰσχυρότεροι τῶν Διευκῶν λόντων πίπτουν χαρὰι ληθύνουσι, καὶ ὁλοτελὸς ἐκπνέουσιν ἐνίοτε» τινὲς δ' αὐτῶν τοσοῦτον ἀγροῦνται,

ὥστε μὲ βλέμμα φοβερόν τοὺς αἰχμολώτους (Τούρκους) προσελπίουν, ἀπάνθρωπα πρὸς τοῦτους μελε- (τῶντες), καὶ ἀνέγοντας ἐνίοτε κοιλίας τῶν Ἀράβων, οὐς ἐσφαζον διὰ νυκτός, ποιοῦντες τὰς ἐξόδους (Τὸ ἥπαρ, λέγει) εὐρισκον γλυκύναντο τὴν γεύ- (σιν)».

ΞΕΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΣΟΝΝΕΤΟ

(ΤΟΥ ΠΕΤΡΑΡΧΗ)

Χαρούμενα εἶθε τριμερὰ, δροσρόφυλλα γορ-
(τῶρι)
ὅπου ἡ κυρὰ μου σὰς πατεῖ διαβαίνοντας μὲ
(χαρῇ)
ἀκρογυλιὰ μου ὅτ' ἀκούεις τοὺς λόγους, καὶ
(ἀσπῆτα τῆς)
καὶ τοῦ ὁραίου τῆς ποδῶς τοῦ πάπυρα φυ-
(λάττεις).

Χαμοδεντράκια σικερά, χλωρόφυλλα δροσῆτα,
γυλιῶτα τερπνὰ, ἐρωτικά, ἀγὰ καὶ μυρι-
(ρῶτα,
θάσῃ π' ὁ ἥλιος τὴν ἐξανθὴ τὴν κεφαλὴν του
(γάρου)
καὶ μὲ τ' ἄκνεις τὸν ἡλῶ τῆς κορυφῆς
(σὰς παίρνει).

Εἰρηνικά περιχάρω, ποτὶ μὴ χρυσολέπνιο
ὅπου τὰ μάτια μ' ἐμφορῆς συχνὰ 'χεῖ δρο-
(σιμῶντο.
κι' ἀπὸ τ' ἀκόμητο τὸ ῥῶς σὸνεις κυρὰ
(δομένο).

Τὴν τύχην σὰς πόσο φοβῶ τὴ δόξα ποῦ σὰς
(δίνει,
καὶ εὐχομαι νὰ μὴ βρεθῇ πετροῦλα νὰ μὴ
(γάρου)
ποῦ ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς καρδίας νὰ μὴν καθ' (κι' ἐκείνη).

Μεταφ. Χ. ΡΟΥΣΣΙΑΝΟΥ

